

Наталя Лихицька

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСКУРСІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ДОСВІДІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЇ «ПРОГУЛЯНКА МУЗЕЄМ»

Сьогодні Україна знаходиться в умовах гібридної та інформаційної війн, тому вкрай важливо надавати повну та об'єктивну інформацію про Україну, її історію та культуру, сприяти формуванню національної свідомості та ідентичності. У цьому якнайкраще можуть допомогти історичні музеї. Особливо важливо вчити молоде покоління пишатися своєю країною, шанувати її історію та культуру. Незважаючи на багаті колекції, якими володіють музеї, та розроблені спеціально для дітей програми (інтерактивні екскурсії, квести, заняття з певної тематики, майстер-класи), музеям важко конкурувати зі світом комп'ютерним ігор та цифрових технологій [7, 47]. Саме тому необхідно приділяти увагу і працювати з найменшими відвідувачами. Нині є нагальна необхідність розробленні нових та удосконаленні наявних програм для зазначеної вікової категорії. Це пов'язано з такими фактами:

- 1) значним інтересом до власної історії серед дорослих і прагненням батьків познайомити дітей з історією;
- 2) появою великої кількості шкіл раннього розвитку і популярністю цих навчальних закладів серед батьків (для музеїв ці школи – це нові клієнти та партнери, які висувають свої вимоги до формату екскурсійного обслуговування і формують запит на певні види музейних послуг);
- 3) зростанням вимог до майбутніх першокласників.

Проблематику роботи з дитячою аудиторією розробляли німецькі науковці наприкінці XIX – поч. XX ст. Г. Кершентштайнер, А. Ліхтварк та А. Фройденталь [2]. Вони почали розглядати музей як невід'ємну частину освітньо-виховного процесу і вперше запропонували методики роботи з найменшими відвідувачами та диференційований підхід до відвідувачів за віковим критерієм, освітнім рівнем, суспільним становищем та матеріальним статком [5, 3]. А. Фройденталь висунув тезу про необхідність підготовки співробітників музеїв до роботи з дітьми. [3, 6]. У 1930–1940 рр. XX ст. А. Рейхвейн, керівник відділу «Музей і школа» Берлінського музею німецької етнографії, вперше створив спеціалізовані дитячі експозиції та розробив заняття для дітей [5, 17].

Нині музеї зіштовхуються з певними труднощами у роботі з дітьми:

1. Відсутність у більшості музеїв приміщень для занять з дітьми. Найчастіше майстер-класи і заняття проводяться в залах музею, що заважає іншим відвідувачам оглядати експозицію [6, 32]. Побудова дитячих експозицій для українських музеїв лишається нездійсненою мрією.
2. На відміну від країн Західної Європи, де музеї є складовою частиною системи освіти, де музеї є складовою системи освіти, в Україні чиновники освітньої галузі переконані в тому що відвідання музею відриває дітей від навчального процесу [2, 105]. За останній рік було видано два розпорядження Міністерства освіти і науки України та департаменту освіти КМДА про заборону школярам відвідувати музеї під час уроків та проведення виїзних занять та лекцій за рахунок уроків. Це значно ускладнює співпрацю зі школами.

Отже, найбільш перспективною для сучасних музеїв є робота з позашкільними закладами освіти, школами раннього розвитку, що користуються великою популярністю серед батьків дітей старшого дошкільного віку. Це зумовлено чергами до старших та підготовчих груп дитячих садків та зростанням вимог до майбутніх першокласників.

Науково-освітній відділ НМІУ має досвід співпраці зі школами раннього розвитку «Пізнайко» і «Афіни», а також позашкільними закладами освіти. Як показала практика, робота з такими закладами потребує спеціальних програм, а також адаптування класичної екскурсії для дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. З цією метою була розроблена екскурсія «Прогулянка музеєм», розрахована на дітей 5–8 років. Її мета: 1) відповісти на за-

пит педагогів та вихователів на цей вид музейної послуги; 2) узагальнити практичний досвід роботи з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, накопичений в науково-освітньому відділі НМІУ; 3) подолати стереотипи, що існують серед наукових співробітників музею щодо роботи з дітьми.

Робота з дітьми 5–8 років має низку особливостей, пов'язаних із психологічним та фізичним розвитком дітей цієї вікової категорії. Старший дошкільний вік та молодший шкільний вік на думку психологів, критично важливий для розвитку особистості дітей, які під керівництвом дорослих ознайомлюються з новим для себе середовищем: наприклад, перехід в старшу групу дитячого садка та підготовка до школи, початок навчання у загальноосвітній школі, відвідання гуртків тощо.

У 6–7 річному віці діти починають самостійно та активно взаємодіяти з середовищем, формувати власне ставлення до нього, вчитися аналізувати та порівнювати явища та події. У цьому віці діти ставлять велику кількість запитань, оскільки намагається більше дізнатися про навколишній світ, усвідомити як своє місце в ньому, так і свою поведінку [1, 28].

У 5–8 років у дітей є необхідність емоційного контакту з дорослими. Авторитет батьків та педагога для них незаперечний, а увага з боку вчителя супроводжується позитивною реакцією [1, 34]. Така емоційна основа сприяє навчанню, оскільки заради свого вчителя дитина старшого дошкільного і молодшого шкільного віку часто згодна виконувати роботу, яка б не зацікавила її за інших умов. Діти сподіваються, що батьки, вихователі та вчителі будуть їхніми провідниками у незнайомому для них світі. Однак, на жаль, дорослі, які мають (на думку дитини) знати все про навколишній світ і допомогти пізнати його, зайняті своїми справами і проблемами [1, 20; 4, 57]. Дитина, не отримавши достатньої уваги та спілкування з дорослими та однолітками, з часом починає більшого значення надавати віртуальній реальності, яка змінює світосприйняття і поведінку дитини, зумовлює зменшення рухливої та пізнавальної активності. Дитина починає жити у вигаданому світі, це призводить до втрати комунікативних навичок та комунікативних проблем у реальному житті [9, 13].

Перед проведенням екскурсій співробітники науково-освітнього відділу НМІУ помічали, що діти зазначеної вікової категорії, перш за все цікавилися не тим, що вони побачать або будуть робити в музеї, а чи є в музеї wi-fi і паролем доступу до мережі інтернет. Під час самої екскурсії діти випускали з рук смартфони та планшети, намагалися вести фото і відеозйомку. Співробітникам відділу було нелегко переконати малечу, що під час екскурсії вони побачать і почують багато цікавого, а їх технічні пристрої ніхто не забере.

Екскурсія «Прогулянка музеєм» побудована так, щоб кожна наступна тема продовжувала попередню, а засвоєний матеріал подається у невимушеній формі. Це дає змогу зосередити увагу дітей на експонатах і розповіді екскурсовода. Для показу були підібрані експонати, що найбільше привертала увагу маленьких відвідувачів під час екскурсій. Спостереження за реакцією дітей здійснювали співробітники відділу науково-освітньої роботи протягом кількох років.

Під час розробки екскурсії було необхідно враховувати особливості психологічно-фізичного розвитку і обрати відповідні методи проведення екскурсії. Увага дітей підтримується завдяки методу *запитань і відповідей*, який полягає в тому, що розповідь чергується з запитаннями екскурсовода та відповідями на них дітей. Питання мають спрямовуватися на засвоєння почутої інформації, наштовхнути дітей на певні логічні висновки або підводити їх до наступного блоку екскурсії.

Метод моделювання ситуації. У віці 5–8 років діти мають багату уяву і люблять вигадувати та розповідати казкові історії: «Діти, уявіть, перед вами палац, в якому жили король та королева разом зі своєю донькою. Палац охороняли лицарі в обладунках, на білих конях. У вільний від служби час вони тренувалися стріляти з луку. А щоб ви зробили на місці лицаря, у випадку нападу ворога?». Цей метод допомагає занурити дітей у певну історичну епоху, доповнити історії дітей новими героями.

Метод гри і театралізації – один з найдієвіших, він допомагає закріпити інформацію або алгоритм дій, створений методом моделювання ситуації. На відміну від дорослих, дитина може легко уявити себе і купцем, і вождем племені мисливців на мамонтів, і добрим лицарем. Пропонуючи дітям ролі, потрібно враховувати емоційний стан кожного з учасників групи, його темперамент, зацікавлення. Необхідно надавати конкретну інформацію про персонаж, який дитина буде грати: «Ти – хоробрий лицар, який збирається у далекий похід, що ти візьмеш з собою? Як будуть звати твого зброєносця? До якої країни ти вирушиш? Хто тебе буде чекати з походу?». Діти під час відтворення свого персонажу можуть долучити до гри інших учасників групи, наприклад, попросити друга бути зброєносцем.

У дітей ще не сформовані уявлення про т. зв. «пряму часу». Дітям важко усвідомити, що таке мільйон років, тисяча років і наскільки давно це було. Щоб зорієнтувати їх у часі, можна вжити такі вирази: «Такий телевизор дивилися ваші батьки, коли були маленькими, як ви», «Такий одяг носили ваші бабусі».

Діти означеної вікової категорії краще сприймають інформацію за використання знайомого асоціативного ряду, який відповідає їхньому віку. Можна провести аналогії з популярними мультфільмами: «Перед вами уламок бивня мамонта. Мамонти були величезними тваринами. Скажіть хто з вас дивився мультик «Льодовиковий період»? Пам'ятає як виглядав мамонт Мені? А в той час, коли жили мамонти на вулиці було холодно чи ні?».

Діти фактично не сприймають абстрактну інформацію: їм не достатньо описати експонат та властивості матеріалу, з якого його виготовлено. Їх не влаштує пояснення на кшталт «цей посуд виготовлений з глини». Вони хочуть доторкнутися до експоната, відчутти матеріал, поєднати це із зоровим враженням та описом, який надав екскурсовод. Лише тоді у дитини сформується уявлення про експонат. Тому зрозумілі її бажання, попри заборону, торкнутися експонатів. Доцільно застосовувати під час екскурсії допоміжний матеріал або не закриту вітринами частину експозиції.

Дошкільнята і молодші школярі не знайомі з історичною термінологією, тому екскурсовод має уникати складних понять та термінів, інакше діти швидко втратять інтерес до розповіді.

Діти зазначеної вікової категорії конкурують за увагу дорослих, зокрема, екскурсовода. Тому доцільно обмежити кількість дітей у групі 10–15 особами. Це дасть змогу приділити увагу усім і підсилить позитивне враження від музею.

Діти 5–8 років рухливі, не можуть довго встояти на одному місці, тому під час екскурсії потрібно швидко переходити із однією зали до іншої, обираючи для показу 2–4 експонати. Екскурсоводу потрібно будувати розповідь короткими блоками, екскурсія має тривати не більше 40–45 хвилин.

Серед співробітників музею поширений стереотип, що працювати з дітьми просто, тому спеціальна підготовка не потрібна. Насправді, до співробітника, який буде працювати з дітьми, є певні вимоги:

- 1) вміння імпровізувати: дітей можуть зацікавити зовсім не ті експонати, які ви підібрали для показу, вони можуть попросити більш детально розповісти про нього;
- 2) швидко знаходити рішення у нестандартних ситуацій, які виникають під час екскурсії, адже поведінку дітей, їхню реакцію на деякі експонати передбачити не можливо;
- 3) підтримання дисципліни: перед початком екскурсії дітям у доступній формі потрібно пояснити, чому в музеях не можна бігати, кричати, торкатися експонатів [8, 23].

Отже, екскурсія «Прогулянка музеєм» передбачає знайомство дітей з музеєм та його функціями. Діти в доступній для них формі дізнаються про поняття: «експонат», «археологічні розкопки», «кочовики», «землероби» та ін., адже екскурсія закладає основи історичного світосприйняття.

Джерела та література

1. *Дуткевич Т. Дитяча психологія. Навч. посіб.* Київ, 2012.
2. *Столяров Б. Учитель и музей: опыт сотрудничества в Германии и США // Музейная педагогика. История, теория, практика.* Москва, 2004.
3. *Столяров Б. Музейная педагогика. История, теория, практика.* Москва, 2004.
4. *Троянская С. Музейная педагогика и ее образовательные возможности в развитии общекультурной компетентности.* Ижевск, 2007.
5. *Юхневич М. Я поведу тебя в музей: Учеб. пособие по музейной педагогике.* Москва, 2001.
6. *Гафар Т. Образование в современном музее: типы программ и направления развития // Музей как пространство образования: игра, диалог, культура участия.* Москва, 2012.
7. *Коцар Л. Програми інтелектуального дозвілля у НМІУ // Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали Другої науково-практичної конференції.* Київ, 2014.
8. *Панкратова Т., Чумалова Т. Занятия и сценарии с элементами музейной педагогики для младших школьников // Первые шаги в мир культуры: Учеб.-метод. пособие.* Москва, 2000.
9. *Психологія цифрової дитини // Звіт про науково-дослідницьку роботу «Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах цифрового суспільства (заклучний)».* Керівник НДР С. Гончаренко. Київ, 2014 [Електронний ресурс]. **Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України.** – Режим доступу: inpsy.naps.gov.ua/files/pdf/1_1427128873.pdf. – Дата звернення: 10.03.2016. – Назва з екрана.